

**Morbus cardiacus veterum nostra pericarditis exsudatoria sanguinolenta
in homine scorbuto affecto : dissertatio inauguralis medica ... / auctor
Ottomar Hugo Zieger.**

Contributors

Zieger, Ottomar Hugo.
Friedrich-Wilhelms-Universität Berlin.
Royal College of Surgeons of England

Publication/Creation

Berolini : Typ. Nietackianis, 1843.

Persistent URL

<https://wellcomecollection.org/works/enttasmm>

Provider

Royal College of Surgeons

License and attribution

This material has been provided by This material has been provided by The Royal College of Surgeons of England. The original may be consulted at The Royal College of Surgeons of England. where the originals may be consulted. This work has been identified as being free of known restrictions under copyright law, including all related and neighbouring rights and is being made available under the Creative Commons, Public Domain Mark.

You can copy, modify, distribute and perform the work, even for commercial purposes, without asking permission.

**wellcome
collection**

Wellcome Collection
183 Euston Road
London NW1 2BE UK
T +44 (0)20 7611 8722
E library@wellcomecollection.org
<https://wellcomecollection.org>

22
MORBUS CARDIACUS VETERUM
NOSTRA PERICARDITIS EXSU-
DATORIA SANGUINOLENTA IN
HOMINE SCORBUTO AFFECTO.

DISSERTATIO

INAUGURALIS MEDICA

QUAM

CONSENSU ET AUCTORITATE

GRATIOSI MEDICORUM ORDINIS

IN

ALMA LITERARUM UNIVERSITATE

FRIDERICA GUILIELMA

UT SUMMI

IN MEDICINA ET CHIRURGIA HONORES

RITE SIBI CONCEDANTUR

DIE XV. M. APRILIS A. MDCCCXLIII.

H. L. Q. S.

PUBLICE DEFENDET

AUCTOR

OTTOMAR HUGO ZIEGER

SAXO - BORUSSUS.

OPPONENTIBUS:

LUDOV. PFOTENHAUER, med. et chir. Dr.

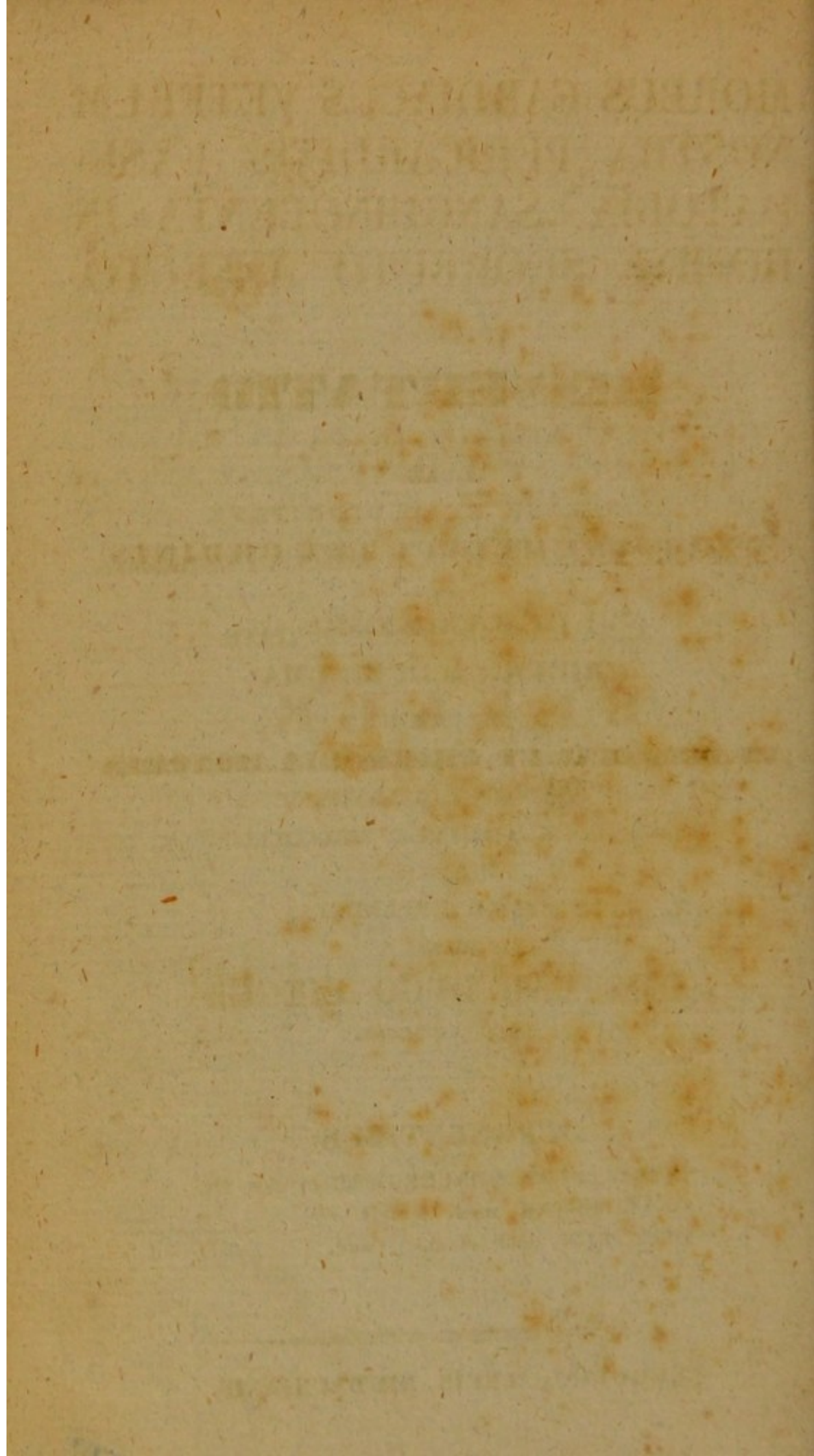
HENR. FRANK, med. et chir. Dr.

OSW. RUH, med. et chir. Cand.

BEROLINI, TYPIS NIETACKIANIS.

V I R O

**SUMME VENERABILI, ORNATISSIMO,
HUMANISSIMO**

B E K K E R,

**SUPERINTENDENTI APUD TANGRAMUNDANOS, EQUITI ORDINIS
REGII DE AQUILA RUBRA IN CLASSE QUARTA ETC.**

NEC NON

P A T R I
OPTIMO, DILECTISSIMO
GUILELMO ZIEGER

ET

P A T R U O
CARISSIMO, BENEVOLENTISSIMO
ERNESTO ZIEGER,
VERBI DIVINI MINISTRO 'APUD 'TANGRAMUNDAÑOS,

HASCE

STUDIORUM PRIMITIAS

PIO GRATOQUE ANIMO

D. D. D.

AUCTOR.

PROOEMIUM.

Locum electurus, de quo inauguralem meam dissertationem scriberem, sicuti fieri solet, diu in cunctando dubitandoque versatus sum. Quid? Ratione inita et subducta in medium profers hanc antiquam historiam de morbo cardiaco? Sic locuturis vero respondebo, hoc malum, de quo nihil amplius audiatur, nequaquam esse antiquum, quippe Seidlitzius, medicus nosocomii maritimi Petropolitani, docuit Pleuritidem exsudatoriam sanguinolentam in homine scorbuto affecto morbum cardiacum veterum fuisse. Maxima cum diligentia hujus morbi descriptionem Caelii Aureliani comparavit cum multis casibus illi valde similibus, quos accurate observandi facultas ei data est. Sed hic doctissimus vir aequabilitatem morborum amborum non facile reperire potuisset, nisi Cael. Aurelianus auctor gravissimus fuisset, qui succo et sanguine malum adumbrat quam diligentissime et cura admiratione digna, quamquam usus dictione, quae non est bona, ornata, latina: quamobrem aetatis mediae medici scripta hujus auctoris non aestimaverunt atque eorum lectionem nimis neglexerunt. Huic auctori soli Seidlitzius adhaesit, etsi alii veteres eodem de morbo scripserunt, uti Aëtius Amideus,

Aretaeus Cappadox, A. C. Celsus, Claud. Galenus. In recentioribus auctoribus nihil invenimus, id enim, quod **Forestus** de sudore cardiaco et critico ait, ex **C. Aureliani** descriptione hausit. Itaque hujus quaestionis scriptum **Seidlitzii** fundamentum jeci, praeter hoc, quod veteres nobis tradiderunt. Quantum autem ausus sim suscipere negotium, quam multis hoc sit implicitum difficultatibus, nemo me scit melius. At vires meas qualescunque volui potius exercere, quam commentationem omnibus numeris absolutam exhibere. Quamobrem hoc primum meum opusculum, utpote ex imbecillibus viribus tironis ortum, **Lector Benevole**, ex aequo judices, te rogatum velim. —

HISTORIA.

Morbus cardiacus a saeculo tertio ante usque ad secundum post **Christum** natum, itaque per quingentos annos late vagatus est atque multos homines oppressit, qui vel ejus vehementia vel imprudentia falsaque therapia medicorum perierunt. Etenim sententiae hoc de morbo maxime variae fuerunt, ut facile cogitari potest, quoniam physiologia his temporibus valde jacebat et frigebat; atque variae illae et falsae sententiae secum tulerunt perquam varios curandi modos. Veteres censuerunt cor esse centrum vitae, unde functiones omnes existant, esse sedem animae. «Est autem cor praestans atque salutaris corpori particula, praeministrans omnibus sanguinem membris atque spiritum.» **C. Aurel.** Quamobrem admirari non possumus, proximam causam, nisi sit inventa, tandem in corde, illo vitae fonte, quaesitam atque ex sententia illorum etiam inventam esse. Nostris quoque temporibus omnia, quae declarari non

potuerunt, nervo sympathico tributa sunt. Quo magis veteres multos morbos illo communi nomine complexi sunt. At vero idiopathicum morbum adfuisse demonstrat controversia veterum, utrum febricitent cardiaci, nec ne, de quo infra locuturi sumus. Saepe enim morbus exortus ex aliis atque symptomaticus spectatus.

Quidam sedem satis bene cognoverunt, ut videmus ex C. Aureliano dicente: »Aliqui denique alios ex corde alios ex membrana, quae cor circumtegit, ajunt, diaphoresi (morbo cardiaco) vexari: et propterea eos, qui ex membrana cordis solvuntur, adjuncto dolore laborare, qui punctationibus crebrum aegrum afficiat: eos vero, qui ex corde, gravedinem solam sustinere.« Erasistratus et Asclepiades dixerunt cor praepati: alii diaphragma, alii pulmonem atque jecur. — His praemissis ad morbi symptomata, quae nobis hoc in morbo occurrunt, accuratius recensenda jam progrediamur.

SYMPTOMATOLOGIA.

Aegroti sentiebant imbecillitatem et virium infirmitatem, animo fracto et demisso erant, desperantes, saepe gemebant et suspirabant, taedium ciborum, magnam vero sitim habentes. Vox erat tremula atque in universum loquebantur breviter neque libenter, quum maximo solum cum labore respirare possent, oppressio scilicet pectoris et praesertim praecordiorum aderat. Aliquando humecta lingua erat, interdum vero arida et sicca attestante desiderio frigidi potus. Sic fere C. Aurelianus. Lingua est aspera, sicca, fusco colore, Aretaeus inquit. Aegri non dormiunt, vel paulum, sed somnus non recreat, perpetua anxietate excruciat. Pulsus est parvus, celer, tremulus Aretaeo, exiguus et imbecillus Celso,

vix sentiri potest Aëtio auctore. Secundum C. Aurel. »pulsus densus, celer, parvus, imbecillis, inanis et quasi fluens; increscente passione etiam demersus, obscurus, tremulus et formicabilis et inordinatus ac deserens.« Hi prodromi fuisse videntur, Aurelianus enim loquitur de signis cardiacae passionis futurae et discernit eos, qui in passionem declives atque proni sunt, ab illis, qui sunt jam in eadem constituti atque, ut ex therapia concludere debemus, per aliquot dies, aliquando vero etiam per horas viginti quatuor, — post quas stadium accessionis passionis exstitit.

Cubita, tibiae, genua sunt gelida et stupida et Aëtius contendit extremitates gelidas fuisse, contra in visceribus ardorem igneum. Cutis sicca est, sed subito prorumpit sudor gelidus et tenax per totum corpus. Quibusdam primum cervice tenus et vultum, parvus, tenuis, aquatus; dehinc per totum corpus plurimus ac tunc crassus et fractuosus, viscosus vel male redolens, tanquam lortura carnis. Cael. Aurel. Sudor autem supra consuetudinem et modo et tempore, ex toto thorace et cervicibus, atque etiam prorumpit pedibus tantummodo et cruribus siccioribus atque frigentibus. Celsus. Eundem sudorem immodicum commemorant Galenus, Aretaeus, Aëtius, quamobrem morbus nomen diaphoresis accepit. Respiratio anhela est, parva, insustentabilis, aegri inspirare tamen valent ex intimo sine dolore. Hebetes dolores sentiunt sub sterno, in regione praecordii, anxietas magna non desinit, somnus quisque deest, sensorium est integrum usque ad mortem, quod molestias auget et in ultimo tantum momento vitae hallucinationes observasse se contendit Cael. Aurel. In initio stare pos-

sunt, attamen recumbunt magis libenter in tergo atque omnis motus, sin etiam minimus, animi deliquia efficit. Translati aegrotantes ex lecto ad lectum sentiunt defectionem atque parvo motu asperata passionis est magnitudo. Augetur solutio meatu quolibet. Aurel. Si iterum jacent, ad se quoque redeunt. Hic etiam ut supra adest taedium ciborum et desiderium potus, eadem vox tremula, rauca, musculi sunt vel rigidi vel laxi. Sudore manant, ora pallida, oculi concavi sunt, linguae et cutis temperatura valde comminuta est. Anxietas crescit, labia tremunt, unguium uncatio fit, quam Graeci vocant *γούπωσιν*, rugositas superficiei corporis atque tot dolores cruciatusque solvit tandem mors, ultima meta malorum. Corpus mortuum cum cibo inanimato atque insensibili tegmine deposito Aurelianus comparat.

Si vero aegroti meliores fiunt, sudor remittit, frigus mitigatur, calor vitalis, temperatus, aequabilis redit, vox magis sonora est, facies plenior vigoris, respiratio non est tam impedita, pectoris oppressio sinit. Somnus aegrum complectitur, ex quo solutus recreatum se sentit. Aurelianus dicit »pulsus resurgit, corpus frigus frangitur et difficultas respirationis diminuitur, accedente animi quadam securitate, somnus quoque altior, tanquam post laborem dormientium.« Sed hactenus de symptomatibus veteres; nihil amplius de vario decursu, de prognosi accurata, nedum necropsia scriptum est, nam hic nobis occurrit superstitio, quae interdicebat, ne corpus mortuum secaretur.

Celsus ait: »Acuti morbi genus est,« si lectio recta, legi enim quoque potest, at ubi id morbi etc. Ex praeparationibus, quas curatio postulavit, videmus qui-

dem, genus quoque morbi fuisse, quod longius duraverit.

AETIOLOGIA.

Secundum Caelium Aurelium jugis indigestio vel vinolentia, aut moestitudo vel timor, aut consuetudo post cibum in lavacra eundi aut post coenam vomendi hujus morbi causae sunt. Scimus ex Horatio et aliis solitos esse veteres durante coena et post vomere, ut stomachum plenum exonerarent, eumque denuo impleant, quo consilio in tricliniis vasa erant posita. Concludere possumus, quanta fuerit luxuria his temporibus, quaeque inde praedispositio ad dyscrasiae morbos evaserit. Vomunt ut edant, edunt ut vomant, inquit Seneca, nec semel factum esse videtur, ut pleni cibis et vino in mensam vomerent, ut nos docet Cic. de fin. 2. 8. »nolim mihi fingere asotos, ut soletis, qui in mensam vomant et qui de conviviis auferantur crudique postridie se rursus ingurgitent.« Huc accedit mos veterum post coenam lavacris et his quidem calidis uti, nam frigida erant obsoleta, atque constat, temporibus Hippocratis, quibus frigida in usu erant, cardiacum morbum non existisse. Quae causae necessario efficiebant laxitatem totius corporis et nervorum torporem. Galenus addit nimiam abstinentiam nutrimenti, continua sanguinis profluvia ac si nimiae excretiones praecesserant. — Viri saepius quam mulieres morbo cardiaco correpti sunt, atque qui pleni et calidi corpore robusto, sed etiam qui tenues et valetudine haud firma, pingues et quorum vires morbis aliis jam affectae erant. Est autem tempore veris et aestatis exortus.

CURATIO.

Indicatio prima. Medicorum antiquorum vehementer interfuit, quam plurimum impedire sudorem et sistere. Celsus igitur commendat adstringentia et acria cataplasmata in regione praecordiorum ponenda, oleo acerbo, melino, rosarum, myrteo ungendas partes atque horum cerata imponenda. Aretaeus aegris tantum dat vini, quantum bibere volunt, sed in alio loco primum calidum, tunc demum frigidum adhiberi jubet. Credo hos medicos id, quod voluerint, consecutos esse, quippe quum nos quoque in colliquationibus hoc remedio utamur; atque vinum eo magis in loco fuit, quod a nobis in putrido typho, in scorbuto, post haemorrhagias adhibetur. Celsus tamen cautior est et jubet, quando nobis necesse sit, ad vinum festinare, si aeger sit defectus ut sustentetur. Vide indic. sec. Illi ambo aquam frigidam remedium salutare existimant. Spongiae in aquam frigidam immissae in faciem, collum, per totum pectus imponebantur, saepe cum aceto mixtam; alii in eandem aegros ipsos deposuerunt, quod Cael. Aurel. non probavit. Haec res revocat mihi in memoriam Priessnitzium, qui tamen horum antiquorum scripta non legit, quamobrem gloriam ejus imminuere nolumus. Suum cuique. Discimus vero, illis temporibus hydropathicos minus quidem perfectos fuisse. — Seidlitzius dicit, veteres medicamenta per os non dedisse, sed errat; Cael. Aurel. quidem non dedit sed Galenus de Theriaca ad Pisonem p. 96 eam laudat, si vinum nihil valeat, viribus sudore multo et continuo collapsis. Electuarium Theriacum adstringentia quidem et cardiaca sic dicta in se continet; atque ingredientia singu-

laria accuratius spectantes concedere debemus, illud sine utilitate non fuisse, non sudorem prohibens, sed diathesin scorbuticam corrigens, quum utique in scorbuto etiam adhibeamus rad. Angelicae, Serpentariae, cort. Cinnamomi, Scillam aliaque ejusdem generis. Si igitur Galenus dictum Brownii »Opium mehercule non sedat« divinasset, dimisisset ex Elextuario Theriaco Opium et tamen salutare fuisset. —

Aërem purum et caloris expertem commendant. Aegrotus levi veste debebat esse contactus, lectos plumis differtos, quos luxuries jam introduxerat, submoverunt atque aperuerunt fenestras, ut esset cubiculum frigidum et perflatus aëris aegrum tangeret. Hoc audax esse nobis videtur, sed si respicimus calidum coelum, jure sic egerunt illi, atque in universum aër purus sub omnibus conditionibus et regionibus gravis et salutaris, et potissimum apud nos, ubi temperies coeli non concedit, ut calidus aër directe cubiculo adducatur: quantopere vero isti antecellunt medicos aetatis mediae usque ad saeculum XVIII., qui in quoque morbo etiam maxime inflammatorio, lectos ad lectos cumularunt atque aegrotos miserandos insuebant. Sudor anglicus, qui magna cum vehementia eorum temporibus grassabatur, cujus similitudinem apertam illustrissimus Hecker docuit et qui rheumatica natura tantum a morbo cardiaco recessit, non tam multos homines abstulisset, si medici illius aetatis scripta Aureliani aliorumque legissent et praecepta secuti essent; sed aegri per horas viginti quatuor sudore debebant madere, illis consentibus morbosam materiem ex corpore pellendam, atque huic proposito adjumentum exhalationis optimum medium existimantibus, id quidem

depellere, quod morbi sit causa. Dederunt quidem remedia, sed dissimili diaeta neque ut aegros corroborarent et corporis laxitatem tollerent. Cogitatione rationem medendi sibi fingere, hujus rei locos proferre liceat. De sudore anglico dicit *Staphortius*: „Wenn dat versehen würde, dat se de Hände oder Vothen uth der Decken steckende, so waren se todt.“ *Kröll* vero melius intellexit, loquens: »Das man den Kranken warm helt, vor dem Luft bewart, schwitzen lest, ist recht und wohl gethan, wils selbst rathen, bit aber fleyszig, wolt damit eyn mass und unterscheyd haben. — Zudem wolt ich geren wissen, aus was ursach der Kranck **XXIV** stundt solle schwitzen an untherlass? Ja, wans eyn Pferd oder Ochs were« — *Antiqui* vero medici bene cognoverunt, usu opii et vini nequaquam caloris externi usum conjunctum esse.

Folia myrti et absinthii, succum expressum acaciae Aegyptiacae, succum uvarum immaturarum, ex foliis rosarum expressum, alumen per totum pectus imponebant. Aret., Caelius Aurel. jubent, corpus pulvere rosarum siccarum, corticis granatorum, succi acaciae, alumine pulverato conspergi; Celsus foliis pulveratis myrrhae et rubi, pulvere faecum vini siccarum. His adstringentibus sudorem vincere voluerunt et ut plane absorberetur, partes, quae sudori pronae erant, creta Lemnia, calce extincta, farina, gypso consperserunt.

Indicatio secunda fuit, vires vitales incitare et sustentare. Hac ratione nutrimenta roborantia dederunt, aegroti debebant edere saepe die ac nocte neque tamen multum, quia censuerunt, stomacho cibis impleto corpus quoque corroborari. Cibi ipsi facillimi ad concoquen-

dum aegro viribus collapsis cum vino miscebantur sub forma pultis. Vitella ovorum praebebant non prorsus tosta, panem vino tinctum: in initio frigida, in seriore decursu morbi calida puls erat, item cetera, vinum in nive refrigeratum. Sic Galenus et Celsus; atque hic dedit acerbi et tenuis duas usque ad tres heminas die et nocte, fere tres libras, plus etiam si corpus majus fuit, quod nobis quidem nimium videtur. Contra Aretaeus humanior fuit, nunquam plus quam unam cotylam, quae vix heminam excipit, praebens jucundi non valde adstringentis fortisque vini, atque idem commendat Chium, Lesbium, Surrentinum et Fundanum; Cael. Aurel. Sabinum et Falernum, quae fortiora et crassiora erant, adjungit.

Ut secundam indicationem amplius persequantur, fortiores excretiones evitant, quam ob causam non adhibent purgantia et tunc demum clysmata, si faeces diutius retentae sunt et induratae. Fuerunt quidem, qui, ut Asclepiades, dederint *οἶνον τεθαλασσωμένον*, mixturam vini et aquae marinae et acria clysmata, propter quae ab Aretaeo et Cael. Aurel. vituperantur, attamen injuria. Sanguinis detractionibus usi sunt, sed cautissimi fuerunt, ne vires aegri debilitarent et animi deliquia efficerent. Aurelianus repudians dicit, venaesectionem nihil ab jugulatione differre.

Etiam externa incitamenta in usu fuerunt. Bulbi recentes cum pipere et faece aceti mixti cataplasmata in pedibus imponebantur. Bulbi contusi in corpus conterebantur, ut calor rediret ac stomachus confirmaretur et vasa vim iterum acciperent. Denique Aretaeus suadet, ut aegrotis animum addamus per colloquia et voluptate

afficiamus ac spem valetudinis demus lectum bene institutum ita ponamus, ut coelum intueantur et prospiciant prata, fontes, fluvios lenes, quibus rebus delectentur atque a viribus naturae denuo animentur, cubicula insuper floribus, foliis, frondibus conspergamus, qua ex re intelligimus, hunc medicum tam humanum quam eruditum fuisse.

Si nunc comparatio et contentio quaedam fit morbi cardiaci cum statim sequente, negabimus, morbos inter se aequales esse.

PERICARDITIS EXSUDATORIA SANGUINOLENTA IN HOMINE SCORBUTO AFFECTO.

Ut accuratius morbum describamus, liceat duo ponere, stadia, quae, etsi non semper et ubique observantur, tamen plerumque occurrunt: nunc enim repente atque subito magna cum vi malum irruit, nunc invasionem ipsam prodromi quidam praecire consueverunt. Sunt illa stadia facile distinguenda haec:

- I. stadium prodromorum, sive morbi incipientis.
- II. stadium insultus seu accessionis seu morbi declarat.

Contemplemur igitur morbum secundum.

Stadium Prodromorum,
quod ex variis causis varium se ostendit. Incipit cum febre synochali, praesertim quum refrigeratio praecessit, aegrotus vehemente horrore afficitur, et vix et tarde calor naturalis redit, quo regresso vero pectoris oppressio atque saepe post nonnullas horas vera accessio advenit, aliquando tamen non tam celeriter, sed febris quatuor vel quinque accessiones facit, quae observantur, si contentio corporis, ebrietas, oneratio ventriculi causae fue-

runt. Membra gravantur, aegroti fractas et affectas vires suas sentiunt atque magnam oppressionem vel per totum pectus, vel sub sternō vel in regione praecordiorum sine doloribus acribus; respiratio est difficilis, attamen ex intimo spiritum trahere possunt, ingemunt atque in vultu eminent desperatio et anxietas maxima, qua liberari student per frictiones pectoris manibus, et qui cupiant sanguinis detractionem dicentes, omnem sanguinem sibi ad pectus affluxisse. Simul jacent tranquilli intergo, caput re — et deponunt. Magnum desiderium frigidi ac aciduli potus, sed taedium ciborum habent. Facies et cutis est modo frigida et sicca ac tum sequitur sudor gelidus, viscosus, pinguis, modo turgescens, arida. Pulsus est varius, modo frequens, parvus, densus, tremulus in gelida cute, itemque in morbo cardiaco, nam Aurelianus ait, »manifeste atque prompte in initiis accessionis articuli frigidi reperiuntur et pulsus humilis et imbecillus« — modo in turgescencia fortis; lingua modo sicca et aspera, modo et quidem serius frigida, humecta, alba. Alvus est inflata, aegroti habent obstructionem, excretio urinae rara est. Somnus aut prorsus deest, aut interpellatus, sensorium ut semper integrum est atque quaestionibus respondetur optime, sed brevibus verbis, quum aegroti non libenter loquantur et morosi sint, vitam desperantes neque raro mortem sibi optantes. In nonnullis casibus tussis obvia, quae nos sollicitat ad pleuritidem vel pneumoniam suspicandum; sed in nostro morbo sputum sanguineum et, venaesectione instituta, crusta inflammatoria desunt. Aliquando etiam hoc stadium in conspectum venit sub forma febris intermittētis perniciosae, atque usus corticis Chinae aut

alia febris fuga nullam utilitatem afferunt; symptomata propria, oppressio pectoris etc. tum duces nobis sunt. Si febris cessat atque aegroti satis bene valent, falli non debemus neque minus cautiore esse: subito enim irruit accessio, quae nunc non parvo periculo est conjuncta. Ubi aeger in tuto esse videtur, Celsus dicit, verendum tamen est, ne in eandem imbecillitatem cito recidat. Spatium hujus periodi aut brevius aut longius: tum absolvitur aliquot horis, tum pluribus diebus, quin hebdomadibus. Prodromos excipit.

Stadium accessionis.

Febris increscit, respiratio frequentissima et anhelæ, inordinata et levis est, anima respirata frigida, temperatura linguae et cutis comminuta; extremitates sudore gelido, male redolente eique simili, quocum Cael. Aurelianus comparat, obiectae sunt, itemque frons, facies tota, pars corporis superior: quo aucto anxietas major fit propter magnam pectoris oppressionem. In aegrotis est imago miseranda maximi cruciatus, nimirum gemunt atque jacent vel tranquilli in tergo vel in latere sinistro aut praesertim in fortiore accessione jactantur, pallent atque languent. Pulsus parvus, vacuus, frequentissimus, myurus est, vibratio cordis sentiri quidem potest, sed potius audiri. Percussio in omnibus regionibus pectoris sonora est, excepta ea cordis, ubi obtusa. Alvus neque inflata neque in impressione dolens, quum vero aegroti imprimatur regio hepatis et praecordiorum, intolerabili dolore afficitur et loquitur, vocem se deficere. Porro observamus eadem symptomata, quae in prodromis, eandem morositatem et desperationem, vocem tremulam, imbecillam, raucam, tanquam ex sepulcro sonantem, idem

desiderium potus, taedium ciborum. Apparent remissiones, quas fortiores exacerbationes sequuntur; denique mors finis miserae vitae advenit, quum hoc in stadio exitus in salutem rarissimus sit.

EXITUS.

Reditus ad salutem. — Pulsus resurgit et approximat normali, oppressio pectoris diminuitur, quapropter etiam anxietas cessat. Lingua atque cutis est calida, transpiratio emergit. Nunc somnus recreat, respiratio est minus impedita, etiam febris desinit. Si vero aegroti imbecillitate laborant, status fallax est atque hoc demum optimum signum salutis est, ut se ostendat scorbutus verus sub forma vel extravasationis sanguinis in pilorum radices extremitatum inferiorum, quas Lind nominavit *Stippchen*, vel sugillationum vel indurationis telae cellulosae similis duritiei cerae. *Seidlitzius* tamen hoc signum in uno casu feliciter finito non commemoravit atque aut oblitus est, aut morbus alio quoque modo prospere cedere potest. Tunc scorbutus regularem decursum capit atque sanandus est, quum cor non amplius in periculo sit: saepe vero tendit non ad locos consuetos, sed ad hepar, pulmones, splenem atque oriuntur morbi harum partium. Aliquando febris transit in typhum et ita mortem efficit.

Exitus in mortem. — Symptomata, quae lugubrem morbi exitum portendunt, potissimum haec sunt: pulsus arteriarum et cordis paene evanescit, facies hippocratica cernitur, oculi sunt concavi, labia livida, lingua alba et gelida, tremula, illo sudore aegroti manant, brachia et crura jactant. Nonnullis placida et somno similis mors obrepit, sitis quidem in tergo vel paulo ad latus sini-

strum; aliorum pedes tument, facies est fusca ut cholera affectorum, et moriuntur molestiis vexati.

DECURSUS.

Certum dierum numerum pericarditis exsudatoria sanguinolenta explere non consuevit. Si prodromi minus elucent neque diu durant, si concludere possumus, accessionem per exsudatum, de quo infra dicemus, factam esse; tribus diebus vel quatuor, quin non raro horis viginti quatuor, ubi praecedit tamen stadium verum prodromorum, febre praesente hebdomadibus finiri potest. Saepe vitio diaetetico, exempli gratia oneratione in epulis, finis maturatur.

DIAGNOSIS.

Morbus confundi potest cum pericarditide et carditide, sed dolor hebes non solum est sub sterno, verum etiam tendit per totum pectus. Sensorium est semper integrum, si excipimus casus rariores, in quibus immanes dolores efficiunt, ut aegroti denique omni sensu careant et torpore affecti jaceant. In illis morbis deliria non desunt, aegroti jactantur aliquandoque ex lecto exsiliunt; nostri vero quemque motum diligenter evitant. In carditide rheumatica cor fortiter palpitat, hic vero est pulsus ejus semper suppressus atque saepe ne audiri quidem potest; item non est strepitus inter contractiones cordis ut in illa.

Permutari porro potest malum cum pneumonia, tussi praesente. Sed sputum sanguineum deficit atque percussio utique sonum clarum excepta regione cordis profert.

Primo ad aspectu forsitan quis nostrum morbum pro cholera habere possit, si quidem aliquando aegroti prae-

bent speciem, ut supra diximus, eadem affectorum: sed accuratior perscrutatio vix tironem diu in hoc errore versari patietur, nam vomitus et diarrhoea non adsunt. Jam C. Aurelianus in loco, quo cardiacos discernit ab his, qui stomacho patiente laborant: in cardiacis vero, inquit, neque dolor, neque post cibum gravedo, neque vomitus esse perspicitur, et torpor frigidus idem atque aequalis perseverat. Plura etiam de diagnosi in sequente comparatione exstant. Denique cum hydrope pericardii morbus noster confundi potest, sed aegroti non vomunt et positio tranquilla in tergo, quam hydropici nequaquam sustinere possunt, confirmat diagnosin.

AETIOLOGIA.

Evenit pericarditis temporibus veris aestatis, usque ad auctumnum, atque arripit viros natos inter viginti et triginta annos, robusto habitu, plenos, calidos, compactos, non minus leucophlegmaticos, sed alios quoque debiles et parum calidos, animo demisso, laborantes virium infirmitate, lentitudine. Multi sunt jam prius affecti scorbuto. Causae, quae morbum efficiunt, sunt: fortissimae virium contentiones, refrigerationes, animi affectiones deprimentes, ut moeror, sollicitudo, desperatio, timor, nostalgia, quin laesiones externae, contusiones pectoris. Etiam in cunctis descriptionibus carditidis et pericarditidis magnam legimus virium contentionem, et inflammationem efficere atque tristes animi affectiones continuam quidem congestionem adjuvare posse. Interdum exoritur subito stadium accessionis, postquam per longum tempus aegroti febre intermittente laboraverunt, quam omnia febrifuga cum recta vivendi ratione, aër purissimus vincere non potuerant, vitio diaetae provoca-

tam. Ebriositas et consuetudo post cibum in calida balnea eundi sunt pariter causae.

Prognosis

semper est dubia, vergens ad malam; in casibus, in quibus accessio celeriter et subito irruit, pessima atque ut supra dictum est, caute instituenda, anguis enim sub herba latet, praecipue ubi symptomata leviora esse coeperunt. Quo acutior, quo perniciosiores habet eventus hic morbus, eo majoris est momenti, illum ab omnibus ei similibus morbis stricte statimque distinguere.

Morbi Definitio.

Si interrogamus, quae sit natura pericarditidis nostrae, habemus in mortuo corpus delicti atque respondendum, esse exsudatum liquoris sanguinolenti in pericardium hominis scorbuto affecti; quomodo vero idem factum sit, haec est altera quaestio. Seidlitzius dicit, quod attinet ad pathogenesis, signum distinctionis, in carditide genuina inflammationem primum adesse, tunc exsudatum fieri, non ita in nostro morbo: nos igitur concludere debemus, in pericarditide scorbutica, quam quoque morbum jure nominavit, primum exsudatum atque tunc inflammationem fieri. Equidem puto, hunc virum notiones extravasatum et exsudatum permutavisse aut, ut ex aliis locis verisimile est, unum idemque existimasse. Quomodo enim exsudatum sine inflammatione cogitari potest? Accuratam definitionem morbi non protulit. Inflammationem antecedere censeo, nam sine ea symptomata pectoris in stadio prodromorum demonstrari non possunt. Si Seidlitzius ait haec omnia symptomata in febre synochali scorbutica quoque observata esse, sectiones, quas Lind, celeberrimus auctor de scorbuto,

in multis scorbuticis fecit, in quibus nunquam liquorem sanguinolentum in pericardio invenit, argumenta proferam. Quamobrem contendo, aliquid esse debere in morbo nostro, quod efficiat, ut scorbutus ad pericardium tendat, neque ad partes consuetas. Quid vero aliud esse possit, quam, si etiam non inflammatio, tamen status subinflammatorius? Ruborem pericardii, tumorem, exsudatum fibrosum ut in vulgata pericarditide non cerni patet, quia nostra est pericarditis in homine scorbuto affecto.

Sanguis turgorem vitalem et rectam mixtionem, vasa capillaria tonum suum amiserunt. Ne multa, quod dyscrasia in corpore est, propter quam symptomata inflammationis tam intensiva non possunt exstare. — Mea igitur sententia altius petita haec est: omnes vitae functiones duo factores, ut ita dicam, administrant, systema nervorum et systema circulationis. Ambo inter se vim habent reciprocam: alterum sine integritate alterius integrum manere nequit atque inter se aequabilitatem tenent; si alterum patitur, etiam necessario afflictum est alterum. Cerebrum et medulla spinalis, organa centralia, alluuntur ab sanguine, quo reactio provocatur, quae debet esse normalis, si sanguis justa qualitate est. Quomodo res se habet in scorbuto? Quum hoc in casu sanguis malam qualitatem et dissolutam habeat, organa centralia quoque a mala materie alimentaria atque abnormi incitamento alluantur; necessario sequitur, ut reactio eorum irregularis sit atque nervi, qui praefecti sunt circulationis systemati, notione laxiore, ex norma fungi non possint. Ergo nos habemus iterum duo momenta, unum impeditam, malam circulationem, alterum dyscrasiam adauctam. Pulmones, quum nervi quoque,

qui respirationem regunt, aliter ritantur ac si factores essent aequales, sanguinem non satis desoxydare possunt, qua ex re abundantia sanguinis venosi gignitur, itaque oppressio pectoris. Nunc vero in pulmonibus sanguis haesitat, hincque systema arteriosum intermissionem facit, atque item in canalibus suis sanguis venosus, cujus pars exprimitur per vasa capillaria ad superficiem cutis, atque ita fit sudor frigidus et pinguis et viscosus; sed abundantia sanguinis venosi provocat denique obitum. Conditione subinflammatoria congestio, parietes vasorum propter dyscrasiam paulum nutriuntur, relaxantur suumque tonum amittunt, pondus et gravitas sanguinis praevalent, quia vis vitalis non inest, et sic tandem exsudatum in pericardium existit. —

CURATIO.

Duplex esse potest nostri morbi cura vel prophylactica, quae, quominus morbus verus, stadium accessionis, erumpat, prohibere studet; vel therapeutica, cujus est, morbum exortum sanare.

Indicatio prima veterum, secundum quam plurimum sudorem impedire et vincere voluerunt, non est respicienda. Nostra ratio medendi attendenda est ad curationem febris synochalis scorbuticae, qua re inclinatio quoque congestionis ad pericardium prohibeatur. Est igitur venaesectio magna unciarum octo usque ad duodecim instituenda neque unquam praetermittenda, postquam adhibeatur hydrarg. mur. mite conjunctum rad. Jalapae, medicamina temperantia, Kali nitricum cum sulphure stibiat. aurant., brevi tamen tempore, febre cessante acida vegetabilia. Corpora lavanda sunt aceto, perungenda oleo et aromaticis, ut scorbutus vincatur,

ratione vivendi irritante aegroti utantur, bibant vinum, edant piper, allia. Eaedem frictiones acres, sinapismi, cataplasmata, quae illi veteres medici commemoraverunt, utilitati sunt. Themison commendat cataplasma ex farina secalis et seminum lini in aceto coctum, atque a Seidlitzio spectatum est. Extracta amara cum decocto turion. pini, acidum muriaticum, succus expressus cochleariae, succus citri dosibus magnis, alumen praebeantur. Aegroti in balnea calcariae chlorinicae deponantur. In virium defectione china detur et similia. Procedente scorbuto venaesectio repetenda est, ut haemorrhagiae occurratur neque is locum teneat in hepate, pulmonibus aliisque partibus ex diathesi individui et ex constitutione epidemica.

Ut in quoque morbo, sic potissimum in nostro illud Hippocraticum valet: »si unquam aliquis in ullo morbo utilitatem attulit, eum justo tempore attulisse necesse est.« Hic cunctari non debemus: si suspicari licet, accessionem factam esse, exsudatum adesse in pericardio, statim venaesectio instituatur oportet; ab initio sanguis tarde tantum de vena stillat, mox fluere incipit atque tunc aegroti maxime levantur, quod levamentum quidem non diu constat, quum ex consuetudine celeriter accessio nova et ea acutior sequatur. Cucurbitulae sanguineae ad dorsum atque regionem pericardii applicandae sunt: frictiones corporis oleo et spirituosis, unguento cinereo non deficient. Cataplasmata ex acribus pectori imponantur, item extremitatibus sinapismi, ut derivetur. Resorptio quoque modo adjuvetur. Porro sunt adhibenda volatilia incitantia, infusum arnicae, camphora, chininum, vinum et quod debile infirmumque

corpus confirmet. Lavationes aceticæ et balnea aromatica salutaria fuerunt.

In convalescentia apparatus antiphlogisticus lenioris generis in usum vocandus est, Kali nitricum etc., quocum antiscorbutica, acida et quæ supra dicta sunt, jungantur. Quando vero somnus nondum recreat, quando aegrotus adhuc afflictus est viribus, nullumque desiderium habet ciborum, quando symptomata exstant, quæ resorptionem liquoris sanguinolenti nondum factam indicant, tum vesicatoria, herb. digitalis purpureæ, spirit. nitri dulcis, cort. Chinae, acida præcipiamus. Diætam denique semper medicaminibus æquiparare conati, caute ad res magis nutrientes transeamus.

SECTIO.

In hominibus pericarditide scorbutica extinctis magnam invenimus declinationem a statu normali. Postquam pectus secuimus, maximum pericardium in oculos cadit, quod aliquam partem totius anterioris cavi pectoris tenet, pulmones reprimens, aliquando in nonnullis locis rubicundum; venæ turgent sanguine. Si nunc pericardium inciditur, copiam liquoris sanguinolenti, quæ duas ad sex libras complectitur, invenimus. Idem liquor ex rubro niger, aliquantulum crassus, habet speciem sanguinis venosi; quum vero nusquam coagulum oculis percipere possumus, argumentandum est, liquorem esse sanguinis serum, quod cum cruore granulorum sit mixtum, materiem fibrosam tamen illorum esse retentam in vasis. Si enim eundem calori tradimus, coagulatur, qui est effectus albuminis in sero contenti. Circa cor atque in superficie interna pericardii spectamus stratum fibrosum et albuminosum, reticulatum colore ex rubro

caeruleo, atque villosum et facile solvendum, post quod pericardium ipsum eodem colore elucet. Hoc stratum igitur non est pseudomembrana, quae observatur in pericarditide et carditide serosa, quum adstricte inhaereat atque concretionem quidem efficiat. Sed dixerit quispiam, nostrum morbum nihil nisi carditidem polyposam fuisse, massa sauginolenta inductus. At hoc discrimen est: polypus, qui invenitur in carditide, habet densam, consistentem, fibrosam structuram, saepe proprium systema vasculosum atque arcte inhaeret. Non ita in scorbutica. Praeterea symptomata quoque amborum morborum maxime variant. Schoenlein dicit, non raro in pericardio inflammationis symptomata inveniri, atque sic mea sententia, inflammatorium utique statum in morbo nostro adesse, contra Seidlitzium auctorem habet gravissimum. Cor multa pinguedine circumdatum minimum est et compressum, uti verisimile, per magnum exsudatum, ut cava ejusdem magnopere comminuta sint; substantia est compacta et solidissima, nec dissimili colore. Cerebrum et medulla spinalis nihil anomali praebuerunt, neque viscera abdominis, nisi quod scorbutus ad has quoque partes tetenderat, in quibus deinde illae maculae scorbuticae nigrae erant; item hepar in iis, qui speciem cholera affectorum habebant, maximum repertum est. Ubique venae sanguine abundantes sunt.

COMPARATIO.

Fateri quidem debemus, illam sententiam, morbum cardiacum atque pericarditidem exsudatoriam sanguinolentam inter se aequales esse, argumentis plane non refutandis carere, illis quidem in sectione inventis; sed multa alia auxilium nobis ferunt. Aurelianus com-

parat morbum, quod attinet ad diagnosin, cum tetano, in quo, si spasmus pectus, pulmones, cor accipit, positio in tergo, ut in nostra pericarditide observatur; — deinde cum cardialgia; si respicimus, hoc in morbo dolores non solum ad ventriculum, sed etiam ad pectus tendere posse, hic quoque oppressionem exoriri, eandem cum malo nostro conferre possimus; — cum asphyxia: verisimiliter lipothymiam tantum atque syncopen cogitavit, in quibus etiam pulsus debilitatus est atque respiratio vel paene evanuit, attamen animi defectus aliaque adsunt, in morbo nostro non obvia; — deinde cum accessione hysterica nihil nobis obstat comparantibus. Praeterca aetiologia favet. Easdem causas habet, pericorborb. quas morbus cardiacus, easdem corporis constitutiones, eodem anni tempore evenit. Quamvis coelum Russiae, sub quo pericarditis scorbutica praecipue observatur, illi regionum meridiem versus sitarum conferre non possimus, in quibus morbus cardiacus est grassatus, illis tamen temporibus frequens usus balneorum calidorum luxuriesque indigestionis, infirmitatis, relaxationis musculorum, suppressionis transpirationis causas afferre potuerunt, quae satis bene aptae sunt ad diathesin scorbuticam gignendam. Huc accedit, quod frigidum coelum non sola conditio est, quae scorbutum provocet, sed etiam humor, quo hae quoque terrae certe non caruerunt. Nonnulli loci graecorum auctorum produnt illis temporibus morbum jam adfuisse, etsi Sprengel in historia medicinae contendit, vestigia morbi dubia esse, quum veteres terras septentrionales non satis cognitatas habuissent, atque itinera maritima longiora non fecissent. Equidem hujus viri sententiam potissimum argumentum esse opi-

nor: quod veteres scorbutum perfectum, ut in terris septentrionalibus evenit, non viderint, hanc ob causam eum accurate non descripsisse, aut peculiarem morbum non habuisse sed symptoma accidens. Frigus unicam causam non esse demonstrat Italia, ubi omnibus temporibus scorbutus repertus est, ut Leonhardus Targa enarrat. Anno 1260 exercitus christianus sub duce Ludovico nono in Aegypto scorbuto correptus est. Negari igitur non potest, diathesin scorbuticam etiam apud veteres obtinuisse.

Quod vero comparationem probat, sudor est proprius, qui in morbis ambobus exoritur. Sudor anglicus quidem similitudinem etiam habet, sed celeberrimi libri de sudore Anglico auctor illustrissimus Hecker discrimina docuit, atque omnino discrepat eo, quod adsint affectiones cerebri et medullae spinalis, vomitus etc., quae in nostro morbo non reperiuntur. Licet therapia nunquam aliquid declarare queat, concludere tamen debemus ex remediis, quibus illi medici usi sunt, et ex prosperis eventibus, quos eadem effecerunt, de similitudine symptomatum.

V I T A.

Natus sum ego **Ottomar Hugo Zieger** anno **MDCCLXVIII.** die octavo mensis **Decembris** **Domitiis** patre **Guilermo**, matre e gente **Fischer**, quibus Dei optimi maximi gratia hucusque vivis laetor. Confessiononi evangelicae addictus sum. Primis litterarum elementis partim in urbis schola, partim a fratre meo imbutus, gymnasium **Torgaviense** sub auspiciis directoris **Mueller** frequentavi. Post octo annos maturitatis testimonio instructus, paschali tempore **Lipsiam** me contuli, ubi a **Rectore Magnifico Ill. Weber** inter cives academicos receptus, medicorum ordini adscriptus sum. Per annum ibi commoratus lectionibus interfui hisce: de logice **Ill. Hartenstein**, de psychologia et anthropologia **Ill. Heintz**, de botanice **Ill. Schwaegrichen**, de zoologia et zootomia **Ill. Poeppig**, de physice **Ill. Fechner**, de chemia **Ill. Kuehn**, de encyclopaedia et methodologia medica **Cel. Kneschke**, de omnibus anatomiae partibus **Ill. Weber**, de **Celso** **Exp. Neubert**.

Tum tempore paschali a **MDCCLX.** in hanc celeberrimam litterarum universitatem **Berolinensem** discessi et a **Rectore Magnifico Twisten** inter cives academicos receptus, a **Decano maxime spectabili Ill. Hecker** medicinae studiosis adscriptus, hasce scholas frequentavi: de botanice **Ill. Kunth**, de chemia organica **Ill. Mitscherlich**, de materia medica **Cel. Mitscherlich**, de physiologia et de anatomia comparata **Ill. Mueller**, de anatomia organorum sensuum **Ill. Schlemm**. In arte cadavera rite secandi duces mihi **Ill. Mueller** et **Ill. Schlemm** fuerunt. Praeterea disserentes audivi: de pathologia generali **Cel. Eck**, de auxilio in repentinis vitae periculis ferendo **Beat. Osann**, de morbis

psychicis Ill. Horn, de pathologia et therapia speciali Ill. Schönlein, de chirurgia Ill. Juengken, de medicina forensi Ill. Wagner, de historia medicinae Ill. Hecker, de arte obstetricia Ill. Kluge, de oculorum operationibus Exp. Angelstein.

Exercitationibus clinicis medicis, chirurgicis, ophthalmiatricis, obstetriciis interfui virorum Illustrissimorum: Dieffenbach, Juengken, Kluge, Romberg, Schönlein, Truestedt, Wagner, Wolff.

Ut legi civili satisfaciam, per annum in legione praetoriana medici inferioris ordinis duce Exp. Buettner, medico legionario, munere fungor.

His omnibus viris, optime de me meritis, quam maximas gratias ago semperque habebo.

Jam vero tentaminibus, et philosophico et medico, atque examine rigoroso coram gratioso medicorum ordine rite superatis, spero fore, ut dissertatione thesibusque publice defensis, summi in utraque medicina honores mihi concedantur. —

T H E S E S.

---

1. Haemorrhagia non est morbus, sed morbi symptoma.
  2. Trepanatio prophylactica rejicienda.
  2. In delirio tremente vinculis adstringere non est probandum.
  4. Qui locum medicorum non habent, medicinam scire non debent.
-
- Ch. M.*   *W.*

